

Ing. arch. Eva Putrová, CSc.

PREMENY PARKOVÝCH PLÔCH V SÚČASNEJ URBANISTICKEJ ŠTRUKTúRE A ICH HODNOTENIE

Východiská.

Vývojové činitele. Vo vývoji sídelného útvaru nie je stav urbanistickej štruktúry v určitom časovom horizonte stabilný. Podlieha zmenám pod vplyvom viacerých činiteľov:

- rast počtu obyvateľov a tým aj rast potrieb na bývanie, prácu a oddych;
- názorový vývoj v polohe riadiacich a projektujúcich inštitúcií na riešenie priestorových, funkčných a prevádzkových vzťahov v sídle;
- riešenie požiadaviek rôznych skupín užívateľov územia a riešenie ich protichodných záujmov
- v dôsledku zmeny vlastníckych vzťahov a rozvoja súkromného podnikania stále väčší tlak na ekonomické hodnotenie územia.

Historické činitele. Vývoj zelených plôch v meste je spojený s historickým vývojom sídiel. Tak ako sa vyvíjali názory a koncepcie na stvámenie architektonických objektov, priestorov a celých sídiel, vyvíjali sa aj názory na stvámenie a koncepciu záhradných a parkových priestorov. V súčasnej urbanistickej štruktúre našich sídiel sa nachádzajú parkové plochy rôzneho charakteru. Mnohé z nich sú dané historicky, t.j. vznikli transformáciou dochovaných zvyškov starých záhrad pri bývalých objektoch a sídlach vládnucej vrstvy alebo boli zábrane založené v období, kedy sa už všeobecne začal chápať ozdravný význam zelene pre mikroklimu vnútorných priestorov mesta. Väčšina z nich prešla určitým vývojom a aj keď už dnes nemajú viditeľné znaky pôvodného zámeru, vek zachovaných drevín, ako aj samotný počin založenia parkovej plochy v sídle môžeme chápať ako odkaz či kultúrnu hodnotu minulosti.

Stav životného prostredia. Význam zelene v sídelnom útvaru je odborníkmi aj širokou verejnosťou všeobecne chápaný a uznávaný najmä v súvislosti so zabezpečením príaznivých životných podmienok obyvateľstva. V súvislosti so zhoršovaním životného prostredia v mestách sa prejavujú nové prístupy pri pretváraní sídelnej štruktúry, založené na integrácii urbanistickej a ekologickej postupov. Vzniká nový odbor - urbánna ekológia, ktorá rozširuje kritériá pre tvorbu sídiel (Supuka a kol., 1995). Prvým sú humánnno-ekologické charakteristiky, vyplývajúce zo zdravotných, sociálno-psychologických požiadaviek človeka, druhým sú potreby živých organizmov, teda zachovanie cenných biotopov a plôch s vegetáciou aj

v štruktúre sídla. To prináša nový pohľad na zhodnotenie aj využitie všetkých zelených plôch v sídle.

Územno-plánovacie dokumenty. Predpokladom vytvorenia stabilného územného systému je dôkladná evidencia a analýza všetkých zelených plôch v sídle. Koncepčné otázky mestskej zelene sú riešené v územno-plánovacej dokumentácii v genereli zelene, ktorý sa zameriava na vymedzenie potrebných plôch vegetácie v sídelnej štruktúre, v nadváznosti na urbanistickú konцепciu sídelného útvaru. Ich kvalitatívna charakteristika je zjednodušená - mierke ÚPD. Podrobnejšia analýza plôch zelene v sídelnej štruktúre, zodpovedajúca podrobnejším mapovým mierkam, sa robí ojedinele, v súvislosti s investičnými zásahmi do týchto priestorov. Je zameraná najmä na inventarizáciu drevín, ktoré budú postihnuté novými investičnými zámermi. Chýba hodnotová charakteristika zelených plôch v sídle, ako aj koncepcia ich využitia.

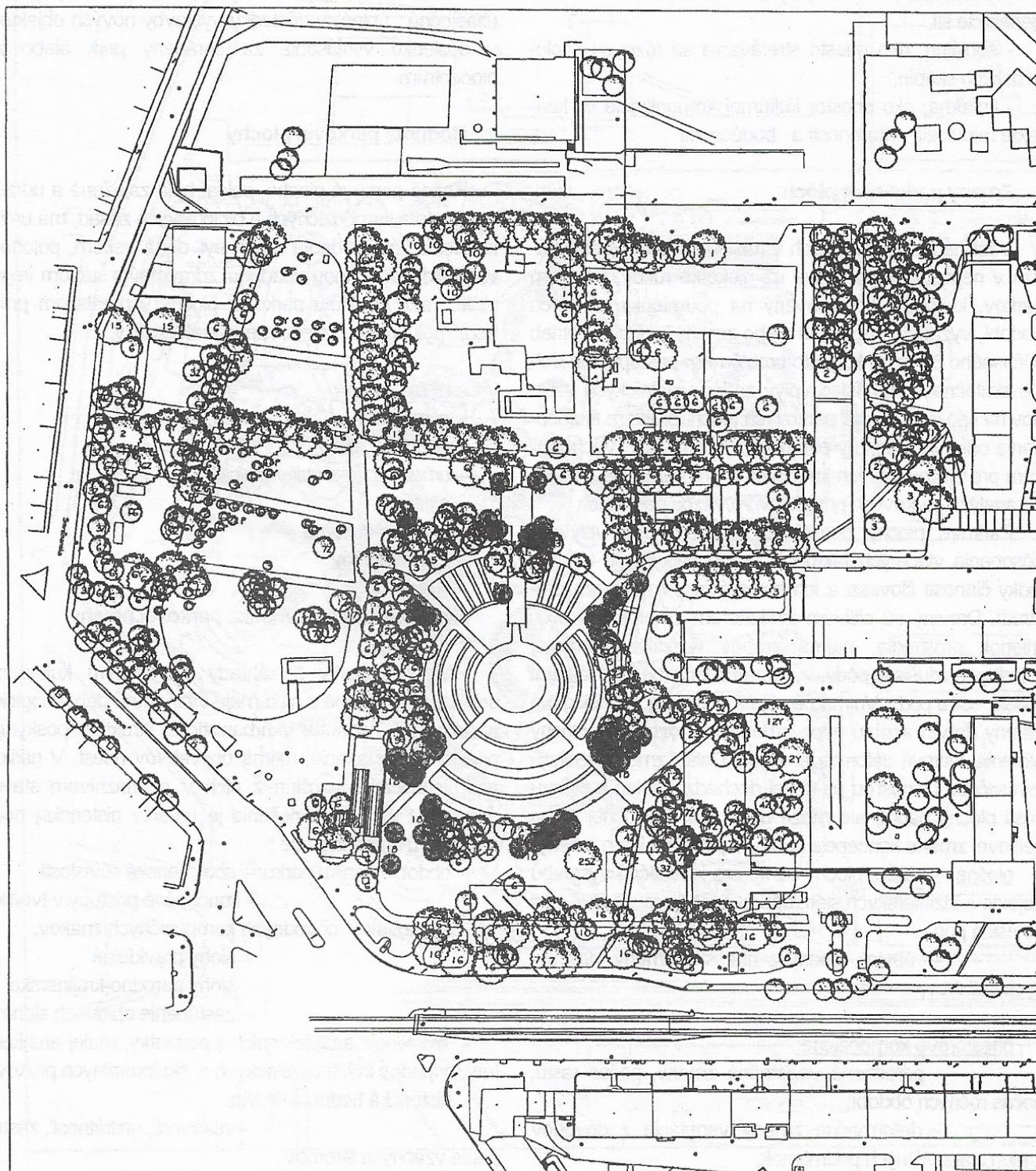
Stav zelených plôch v sídle. V mestskom prostredí sa nachádza rôznorodá štruktúra plôch zelene. Ich hodnota je rôzna v závislosti od rôznych činiteľov. Bez ohľadu na ich funkciu, existujú v sťažených vegetačných aj priestorových podmienkach. Každá plocha či drevina sa vysoko hodnotí najmä z hygienického, zdravotného a ekologickej hľadiska. Vzhľadom na nepriaznivé životné prostredie, každý úbytok drevinnej vegetácie sa musí nahradziť novou hmotou zelene. Vzhľadom na tieto limitujúce skutočnosti je veľkorysejšie riešenie parkových úprav v mestskom prostredí skoro nemožné. Nové parkové plochy sa v našich podmienkach nezakladajú, priority sa vidia v iných funkciách územia.

Predmet skúmania.

Predmetom skúmania sú parkové plochy v mestskej štruktúre, ktoré sú charakterizované určitou sadovníckou koncepciou. Majú historický základ, t.j. boli založené v dávnej minulosti a prešli určitým vývojom, alebo boli založené v nedávnej minulosti, ale vzhľadom na svoju veľkosť a polohu v urbanistickej štruktúre plnia dôležité funkcie.

Základné funkcie parku sú (J. Košš, 1997):

- gnozeologická, ako súčasť poznávania prírody a jej zákonov v zredukovanej forme parku;
- ekologická, ako súčasť ochrany a zlepšovania kvality ovzdušia a životného prostredia;

Site analysis Scale: 1: 500

Legend:

Tree No	NAZOV STROMU / SLOVENSKY /	Tree Species
1	JAVOR HORSKY	ACER PSEUDOPLATANUS
2	JAVOR JASENOLISTY	ACER NEGUNDO
3	JAVOR MUECNY	ACER PLATANOIDES
4	JASEN STIHLÝ	FRAXINUS EXCELSIOR
5	JASEN MANNOVÝ	FRAXINUS ORNUS
6	LIPA MALOLISTA	TISSA CORDATA
7	BREZA BRADAVICNATA	BETULA VERUCOSA
8	VRBA BIELA	SALIX ALBA
9	PLATAN JAVOROUSTY	PLATANUS X ACERIFOLIA
10	TOPOL KANADSKY	POPULUS X CANADENSIS
11	JABLOV KVETNATA	MALUS FLORIBUNDA
12	TOPOL CIERNY	POPULUS NIGRA
13	GLEDICIA TROJTRNOVA	GLEDTISIA TRIACANTHOS
14	JAVOR CUKROVY	ACER SACCHARINUM
15	OРЕCH CIERNY	JUGLANS NIGRA

Tree No	NAZOV STROMU / SLOVENSKY /	Tree Species
16	PAGASTAN KONSKY	AESCULUS HIPOCASTANEUM
17	SUMACH PALKOVY	RHUS TYPHINA
18	BOROVICA CIerna	PINUS NIGRA
19	TUJA VYCHODNA	THUJA ORIENTAUS
20	BRESTOVEC ZAPADNY	CELTIS OCCIDENTALIS
21	SVIB KRVAVY	CORNUS SANGUINEA
22	CERESNA PILKATA	PRUNUS SERRULATA
23	PAJASEN ZLAZKATY	AILANTHUS ALTISSIMA
24	KRUSINA JELOSOVA	FRANGULA ALNUS
25	TAMARISKA 5 TYCKOVA	TAMARIX PENTADRA

Racianske myto

City park

Studio supervisor:

Ing. arch. Eva Putrova

Consultant:

Ing. Katarina Gecova

Designed by:

Martin Kois, Dagmar Klugova

- relaxačná, ako súčasť využívania voľného času a regenerácie síl,
- sociálna, ako miesto stretnávania sa rôznych spoločenských skupín,
- kultúrna, ako priestor kultúrnej komunikácie v kontexte minulosti, prítomnosti a budúcnosti

Zmeny parkových plôch

Väčšina parkových plôch v našich mestách sa nachádza v neuspokojivom stave už niekoľko rokov. Program parkov, ktorý bol koncipovaný na podmienky minulých období, vyžaduje doplnenie alebo zmeny v duchu potrieb súčasného človeka. K týmto problémom pristupujú aj ďalšie skutočnosti, napríklad vplyv zmien vlastníckych vzťahov na spôsob využitia parkových plôch, problém financovania obnovy a údržby parkových plôch... atď. Východiskom pre tvorbu nových koncepcí a programov je dôsledná analýza parkových priestorov vo väzbe na okolie.

Parkové plochy podliehajú zmenám pod vplyvom pôsobenia viacerých faktorov. Predovšetkým sú to dôsledky činnosti človeka a ich kumulácia v mestskom prostredí. Dreviny sú citlivým indikátorom zmenených podmienok prostredia, najmä zmeny fyzikálno-chemickej skladby ovzdušia a pôdy, vyvolané znečistňujúcimi látkami (imisie, soli a pod.). Vnímame najmä vonkajšie, morfologické zmeny drevín ako sú napr. zmenšenie rozmerov, plochy olistenia, tvarové deformácie a pod. Ďalšie zmeny vznikajú investičnou činnosťou pri ktorej dochádza nielen k záberu časti plochy parku, ale môže dôjsť aj k čiastočnej alebo celkovej zmene koncepcie parku. V podstate ide o zmeny:

plošné: - záber plochy parku pre investičnú výstavbu objektov, inžinierskych sietí, dopravných komunikácií, parkovísk a pod.:

- úbytok plochy z hľadiska zmeny vlastníckych vzťahov;

priestorovo-kompozičné:

- prirodzené vegetačné zmeny, počas rastu, počas ročných období;
- deformačné zmeny vegetácie z dôvodov zmien stanovištných podmienok;
- zmena funkcie parku, a tým aj priestorovo-kompozičné dotvorenie parku
- nekonceptná výsadba drevín vlastnou iniciatívou obyvateľstva okolitej zástavby;

konceptné a programové:

- zmena vlastníka pozemku a tým aj zmena využitia územia parku
- zmena funkcie okolitej zástavby a tým aj tlak na zmenu využitia kontaktového územia
- zmena sociálnej skladby obyvateľov okolitej zástavby a tým aj zmena nárokov rôznych skupín obyvateľstva na využitie parkovej plochy

- zmena pôvodnej funkcie parkovej plochy (čiastočná, úplná) v dôsledku výstavby nových objektov, v dôsledku vyhlásenia za chránený park alebo za biocentrum.

Hodnota parkovej plochy

Každá parková plocha, pokiaľ bola založená a udržiavaná podľa kompozičných a biologických zásad, má určitú hodnotu. Táto hodnota môže byť daná vekom, polohou, veľkosťou, drevinou skladbou, zdravotným stavom vegetácie... atď. Hodnotu parkovej plochy v mestskom prostredí spoluurčujú nasledovné charakteristiky:

- historická
- ekologická
- dendrologická
- urbanisticko-architektonická
- estetická
- sociálno-kultúrna
- kvalita údržby

Historická charakteristika parkovej plochy.

Historické parky a záhrady sú cenným kultúrnym dedičstvom, mnohé z nich majú významnú dendrologickú aj umeleckú hodnotu. V urbanistickej štruktúre poskytujú priestor pre relaxáciu, najmä obyvateľov miest. V našich podmienkach je väčšina z nich v nepriaznivom stave. Jedným z východísk riešenia je určenie historickej hodnoty, ktorú charakterizuje :

- obdobie vzniku parku: - spoločenské súvislosti
- koncepčné prístupy v tvorbe
- zachovalosť pôvodných kompozičných znakov:
  - slohy pravidelné
  - slohy prírodnno-krajínarske
  - zastúpenie obidvoch slohov
- existencia architektonickej pamiatky, malej architektúry, prípadne iných umeleckých a skulptúrnych prvkov;
- historická hodnota drevín:
  - vekovosť, unikátnosť, zastúpenie vzácnych stromov,
  - symbolika drevín (dreviny symbolizujúce vznik parku, alebo osobnosti minulých období)
  - zachovalosť pôvodných prvkov (strihané ornamenty..)

Ekologická charakteristika parkovej plochy.

Z ekologického hľadiska sú cenné všetky prírodné plochy, v štruktúre sídla, ale najmä tie, ktoré umožňujú prežitie čo najväčšieho počtu druhov rastlín a živočíchov. Enklávy tzv. „divokej“ prírody sa považujú za najhodnotnejšie. Ekologická hodnota parkovej plochy bude obsahovať charakteristiku :

Park design scale 1:500

Legend:

Proposed trees

- 1 Acer platanoides
- 2 Tilia cordata
- 3 Pinus nigra
- 4 Platanus acerifolia
- Hedera helix

Racienske myto
City park

Studio supervisor:
Ing. arch. Eva Putrova

Consultant:

Ing. Katarina Gecova

Designed by:
Martin Kois, Dagmar Klugova

biologicko-ekologickej:

- diverzita
- genofondová významnosť vegetácie a fauny
- stupeň pôvodnej vegetácie
- charakteristika biotopov z hľadiska výskytu vtáčich spoločenstiev
- funkcia v územnom systéme ekologickej stability (navrhované biocentrum, biokoridor, chránené územie)

biologicko-technické:

- priestorová štruktúra vegetácie
  - funkčná účinnosť vegetácie
- intenzitu stresových faktorov**

Dendrologická charakteristika parkovej plochy.

Pre analýzu parkových plôch z hľadiska vegetačnej skladby drevín je k dispozícii metodika, dlhodobo používaná v sadovníckej praxi. V tejto metódike sa sledujú nasledovné kritériá:

- určenie dreviny: rod, druh, odroda
- 5-bodová hodnotiaca stupnica (zahŕňa estetické znaky drevín: veľkosť, tvar, textúra, farba lístia, zdravotný stav drevín)
- funkcia drevín: základné, doplnkové, výplňové, podstatové, pokryvné
- možnosti ďalšieho rozvoja drevín

Inventarizácia drevín nám podáva reálny obraz o stave „zelenej“ štruktúry parkovej plochy, ako aj o možnostiach jej priestorového a koncepcného využitia.

Urbanisticko-architektonická charakteristika parkovej plochy.

Každá parková plocha v urbanistickej štruktúre je súčasťou systému sídelnej zelene. Pri jej koncepcnom riešení je potrebné zohľadniť nielen stav vnútorných prvkov, ale aj vonkajšie väzby a prvky ohraničujúcej štruktúry. Charakterizovať parkovú plochu z urbanisticko-architektonického hľadiska znamená zhodnotiť nasledovné faktory:

- poloha v mestskej štruktúre: v centre, mimo centra, na okraji urbanistickej štruktúry
- možnosti dopravnej obsluhy: prístup k objektom, parkovacie plochy, zastávky MHD
- veľkosť plochy: poskytuje priestorové možnosti pre rozvoj jednej aktivity, viacerých aktivít...
- funkčné a programové využitie plochy: športovo-rekreačné, reprezentačné, výukové, zdravotno-hygienické, trvalé funkcie, občasné funkcie, provizória
- stav stavebno-technických zložiek: existujúce objekty, technická infraštruktúra, komunikácie, drobná architektúra
- funkčné využitie ohraničujúcej štruktúry: bývanie, výroba, občianska vybavenosť, dopravné plochy
- poloha ohraničujúcej štruktúry: zástavba uzavretá bloková, otvorená, polootvorená, nízko a viacpodlažná.

Estetická charakteristika parkovej plochy.

Pod estetickou charakteristikou parkovej plochy chápeme jej pôsobenie na pozorovateľa, návštěvníka parku. Za dôležité považujeme zohľadniť kompozičné vzťahy a prvky:

- tvar a členitosť plochy:
pomer otvorených trávnatých a „uzavretých“ drevinných plôch, pomer spevnených a nespevnených plôch, modelácia terénu,
- významné kompozičné prvky:
dôležité pohľadové smery, dominanty, akcenty, kompozičné osi
- priestorová účinnosť vegetácie:
dominantná skupina, solitér, rytmický rad, alej...
- stav architektonických prvkov a kvalita údržby prírodných prvkov
- forma ohraničujúcej štruktúry:
výška zástavby, tvar zástavby, architektonická hodnota objektov

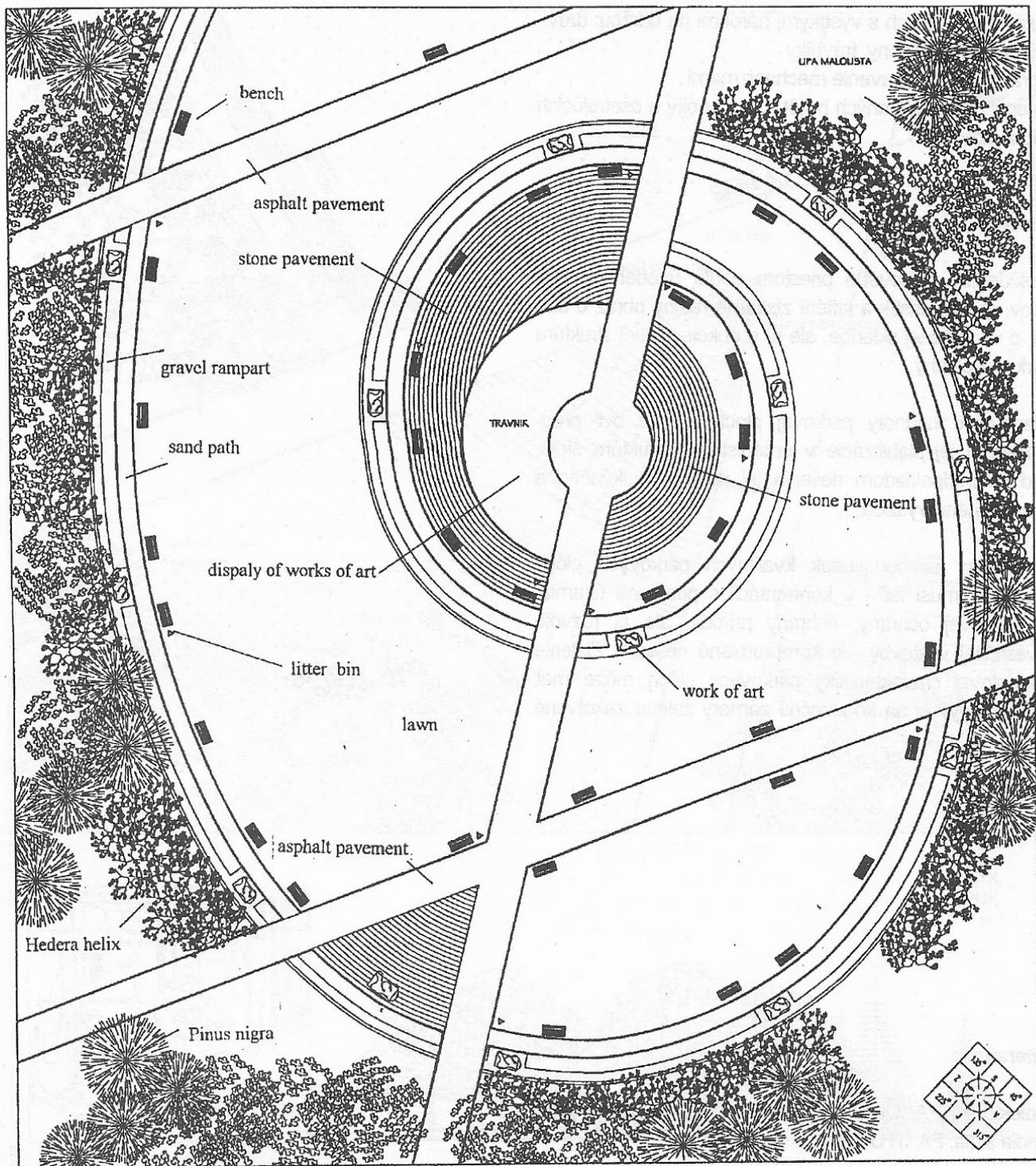
Sociálno-kultúrna charakteristika parkovej plochy.

Parkové plochy, teda aj zeleň všeobecne, do určitej miery ovplyvňujú sociálnu klímu obyvateľstva. Parkové priestory fungujú ako cieľový bod pohybu obyvateľstva, ako priestor sociálnych kontaktov. Zeleň príaznivo pôsobí na psychickú pohodu človeka. Analýza parkového priestoru z hľadiska sociálnej charakteristiky územia je predpokladom pre zabezpečenie požiadaviek obyvateľov na pobyt v tomto prostredí. Navrhujeme sledovať tieto charakteristiky :

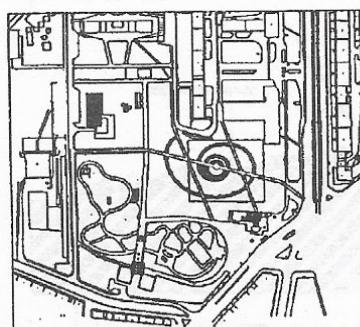
- demografická skladba obyvateľstva okolitej zástavby
- vzťah obyvateľov k parkovému priestoru: množstvo času, ktoré trávia jednotlivé skupiny obyvateľstva v parku, význam miesta, identita miesta
- návštevnosť a mobilita sociálnych skupín obyvateľstva: počet návštev v priebehu dňa, týždňa, prípadne mesiaca, dostupnosť parkového priestoru z rôznych časťí mesta
- spôsob aktivity a využívania voľného času sociálnych skupín obyvateľstva
- požiadavky obyvateľov na priestor a vybavenie

Aby park plnil svoje funkcie, základným predpokladom je pravidelná údržba. **Kvalita údržby** sa odvíja jednak od financií, ktoré sú k dispozícii, jednak od samotnej realizácie návrhu, t.j. od „náročnosti“ sadových aj architektonických úprav. Keďže údržba parkovej plochy je podstatná pre jej estetické ale aj funkčné pôsobenie, považujeme za dôležité sledovať z hľadiska zabezpečenia kvality údržby parkovej plochy nasledovné faktory:

- veľkosť plochy, členitosť plochy: trávnatý povrch, výsadbový povrch, spevnený povrch
- usporiadanie plôch: celistvosť, jednoduchosť pôdryslných tvarov
- modelácia terénu: rovinný terén, svažitý terén

Detail I Scale 1:100

Scheme

Racianske myto

City park

Studio supervisor:
Ing. arch. Eva Putrova
Consultant:
Ing. Katarina Gecova
Designed by:
Martin Koš, Dagmar Klugová

- zastúpenie plôch s vysokými nárokmi na údržbu: dreveniny, kvetinové záhony, trávniky
- pracovníci a vybavenie mechanizmami
- ceny: cena pohonných hmôt, cena hnojív a ošetrujúcich prípravkov

Záver.

Posúdením parkového priestoru podľa uvedených faktorov, charakterísk a kritérií získame reálny obraz o stave, o vegetačnej skladbe, ale aj o obkolesujúcej štruktúre parkovej plochy.

Stanovenie hodnoty parkovej plochy môže byť predpokladom jej stabilizácie v urbanistickej štruktúre sídla, ako aj predpokladom riešenia jej nového funkčného a koncepčného využitia.

Vzhľadom na nedostatok kvalitných parkových plôch v sídlach musí ísť - v konfrontácii s prioritami územia: pamiatkovej ochrany, ochrany prírody, ale aj rozvoja investičnej výstavby - o kompromisné riešenia. Zistenie hodnotovej charakteristiky parkových plôch môže mať spätný vplyv aj na koncepčné zámery zelene zakotvené v ÚPD sídla.

Literatúra:

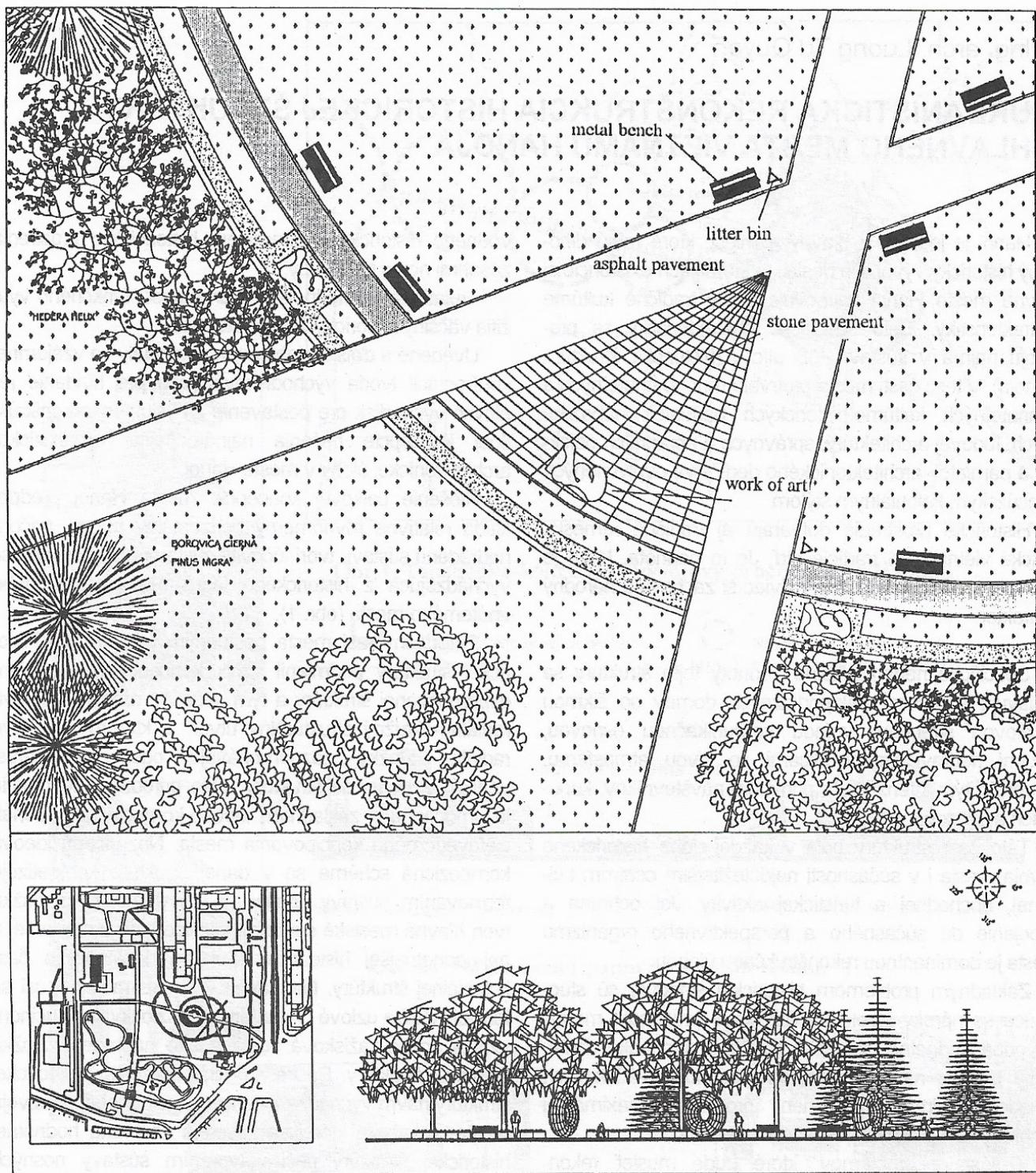
Kolektív KKPA: Urbanisticko-krajínarske dotváranie prostredia sídla, FA STU 1993

Zborník: Mestský park, medzinárodné sympózium, Nitra 1997

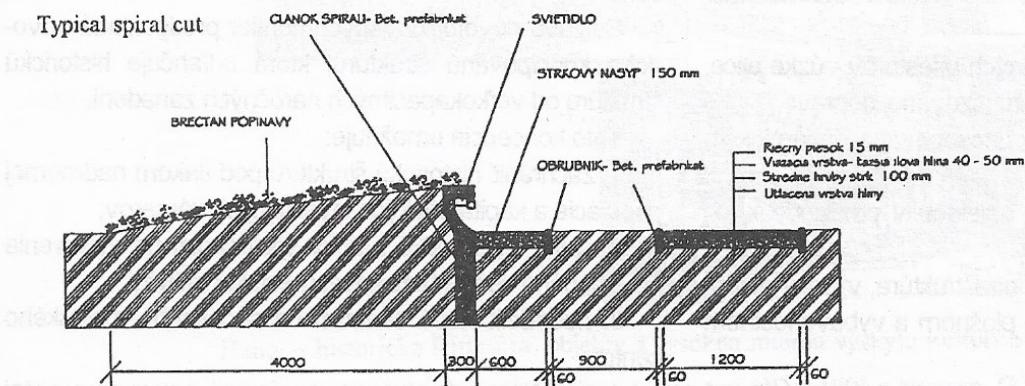
SUPUKA, J.: Ekológia urbanizovaného prostredia, TU Zvolen 1995

PUTROVÁ, E., GÉCOVÁ, K., BELČÁKOVÁ, I.: Poznámky k hodnoteniu parkových plôch v sídle, nepublikované, Inštitucionálny výskum FA STU 1998

Obrazová príloha: archív autorky

Detail Scale 1:50

Racianske myto

City park

Studio supervisor:

Ing. arch. Eva Putrova

Consultant:

Ing. Katarina Gecova

Designed by:

Martin Kois, Dagmar Klugova